

Εισαγωγή στη Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία

Μάθημα 5^ο: Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος

Γιώργος Μαργαρίτης, Καθηγητής
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μάθημα 5^ο

Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος

Περιεχόμενα ενότητας

1. Οι αντίπαλοι συνασπισμοί δυνάμεων.
2. Η εξέλιξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.
3. Η Ευρώπη την επαύριο του Μεγάλου Πολέμου.
Η Ευρώπη των στερήσεων και της πείνας.

Σκοποί ενότητας

- Παρουσίαση των αντιμαχόμενων δυνάμεων στον Ά Παγκόσμιο Πόλεμο.
- Η διεξαγωγή του πολέμου ως πολέμου χαρακωμάτων.
- Η εκδήλωση της Ρώσικης Επανάστασης και οι πρωταγωνιστές.
- Η κληρονομιά του Ά Παγκοσμίου Πολέμου: Η πείνα. Η ανάδειξη νέων κρατών και μειονοτήτων.
- Η ηρωοποίηση των νεκρών. Απόδοση τιμών. Ανέγερση μνημείων.

1^η ενότητα

Οι αντίπαλοι συνασπισμοί δυνάμεων

Εγκάρδια Συνεννόηση vs Κεντρικές Δυνάμεις

- Οι αντίπαλοι συνασπισμοί στην Ευρώπη λίγο πριν την έναρξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου.
- Οι δυνάμεις της «Εγκάρδιας Συνεννόησης» (Entente Cordiale) περιέκλειαν τις αντίστοιχες των Κεντρικών Αυτοκρατοριών μαζί και της Ιταλίας.

Συνασπισμοί δυνάμεων, 1914

- Πηγή: “European alliances during the 1914-18 war. Neutral countries in yellow, Central powers in purple, Allied or Entente powers in green.”, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Europe_1914.png?uselang=el. Άδεια: Public Domain.

Κεντρικές Δυνάμεις

Τριπλή Συμμαχία ή Κεντρικές Δυνάμεις:

- Γερμανία,
- Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία,
- Οθωμανική Αυτοκρατορία,
- Βουλγαρία.

Δυνάμεις της Αντάντ ή της Εγκάρδιας Συνεννόησης

- Η Μεγάλη Βρετανία,
- η Γαλλία,
- από το 1915 η Ιταλία,
- ως τις αρχές του 1918 η Ρωσία,
- από το 1917 οι ΗΠΑ,
- το Βέλγιο,
- η Πορτογαλία,
- η Σερβία,
- η Ρουμανία,
- η Ελλάδα,
- η Ιαπωνία.

Ο αδύναμος κρίκος των Κεντρικών Αυτοκρατοριών : Η Αυστροουγγαρία

- Στα 1914 η Αυστροουγγαρία ήταν ένα μωσαϊκό λαών, γλωσσών, θρησκειών και εθνών.
- Πολύ συχνά οι λαοί αυτοί έτρεφαν εχθρότητα ο ένας για τον άλλον ενώ, οι περισσότεροι, απεχθάνονταν τον βαρύ αυτοκρατορικό μηχανισμό των Αψβούργων της Βιέννης.
- Η επιβίωση της Αυτοκρατορίας στον 19^ο αιώνα – των εθνικισμών – αποτέλεσε έκπληξη.
- Η συμμετοχή της στον παγκόσμιο πόλεμο και η σχετική αντοχή που επέδειξε στην πρώτη του τουλάχιστον φάση, εξέπληξε ακόμα περισσότερο.
- Οπωσδήποτε όμως ήταν ένα κράτος με ημερομηνία λήξης.

Εθνο – γλωσσικός χάρτης της Αυстроουγγαρίας, 1910

- Πηγή: “Ethno – linguistic map of Austria-Hungary, 1910”, https://en.wikipedia.org/wiki/File:Austria_Hungary_ethnic.svg. Άδεια: Public Domain.

2^η Ενότητα

Η εξέλιξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Χρόνος και μέγεθος Α΄ΠΠ

- Παγκόσμιος πόλεμος: εξαπλώθηκε όπου υπήρχαν Ευρωπαίοι – Αφρική, Ασία, Ειρηνικό, Ινδικό, Ατλαντικό Ωκεανό.
- Πτωχαίνει την Ευρώπη.
- Χωρίς τέλος.
- Χωρίς αιτήματα.

Πόλεμος φθοράς

- Πόλεμος φθοράς: πόλεμος χαρακωμάτων, μοντέρνα όπλα. Εκβαρβαρισμός του πολέμου.
- Καταπάτηση των συνθηκών της Χάγης.
- Ολοκληρωτικός πόλεμος.
- Το πολιτικό σώμα της Ευρώπης στον Α΄ ΠΠ αλληλοσκοτώνεται στα πεδία των μαχών.

Μάχη Βερντέν

- Πόλεμος φθοράς
- 10μηνη μάχη
- Γερμανοί διαδοχικές επιθέσεις
- Γάλλοι ξεκινούν μια 5μηνη επίθεση
- 800.000 στρατιώτες εκτός μάχης (νεκροί, αγνοούμενοι, αιχμάλωτοι).

Μάχη του Σόμ

- 1/7/1916 επιθέσεις Άγγλων
- 60.000 την 1^η μέρα εκτός μάχης
- 420.000 Άγγλοι
- 200.000 Γάλλοι
- 500 – 550.000 Γερμανοί εκτός μάχης
- Πόλεμος φθοράς.

Πολεμική εμπειρία Α΄ ΠΠ

- Εργαστήριο ιδεών ο Α΄ ΠΠ στο πεδίο των χαρακωμάτων.
- Φαινόμενα Μεσοπολέμου και Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έχουν τις βάσεις τους στην πολεμική εμπειρία του πολιτικού σώματος της Ευρώπης.

Εμπλοκή των ΗΠΑ, 1918

- 1918 η Ρωσία εκτός μάχης.
- Ελπίδα στις Κεντρικές Δυνάμεις για νικήσουν.
- Το 1918 οι ΗΠΑ εμπλέκονται στα ευρωπαϊκά πράγματα
  - Στόχος η σταθερότητα της οικονομίας.
  - Καλύπτουν το κενό που αφήνει η Ρωσία.
  - Τροφοδοτούν με όπλα και δάνεια την Αντάντ.
  - Ρυθμιστής των ευρωπαϊκών πραγμάτων το 1918.
  - Εισέρχεται σε κατάσταση παρακμής των ευρωπαϊκό σύστημα δυνάμεων.
- Αλλαγή στο γεωπολιτικό χάρτη του κόσμου.

14 Σημεία του Προέδρου Ουίλσον, Φεβρουάριος 1918

- ΗΠΑ τάσσονται υπέρ της Αντάντ.
- Υπονόμευση του ευρωπαϊκού συστήματος δυνάμεων.
- Οι παγκόσμιες συμφωνίες πρέπει να είναι δημόσιες.
- Κοινωνία των Εθνών: διεθνής εποπτεία συμφωνιών.
- Αυτοδιάθεση των Λαών
- Αρχή των εθνοτήτων.
- Ο κόσμος παύει να είναι ευρωπαϊκός και γίνεται παγκόσμιος.

Αποδοχή από Γερμανία

- Επίθεση στο Παρίσι
- Γενική κοινωνική αναταραχή στη Γερμανία.
- Έκπτωση Κάιζερ
- Ανέρχονται οι Σοσιαλδημοκράτες στη Γερμανία. Αποδοχή των 14 σημείων το Ουίλσον ως βάση για την επίτευξη της ειρήνης.

Ανακωχή της Γερμανίας

- Οι Σύμμαχοι δέχονται την ανακωχή της Γερμανίας.
  - Ο ναυτικός αποκλεισμός εντείνεται.
  - Αποκλεισμός από κάθε εμπορική συναλλαγή εκτός συνόρων.
  - Απόλυτη δοκιμασία για τον γερμανικό λαό. Πείνα του 1919
    - Αποτροπή κομμουνιστικών επαναστάσεων. Ασφυκτιούν στο περιορισμένο πλαίσιο.
    - Η συνθήκη ειρήνης μετακυλύει του κόστους του πολέμου στην Γερμανία (πολεμικές αποζημιώσεις).

Δημοκρατία της Βαϊμάρης

- Υποχρεώθηκε να δεχτεί την ενοχή το Α΄ΠΠ.
- Στερείται πολεμικών μέσων.

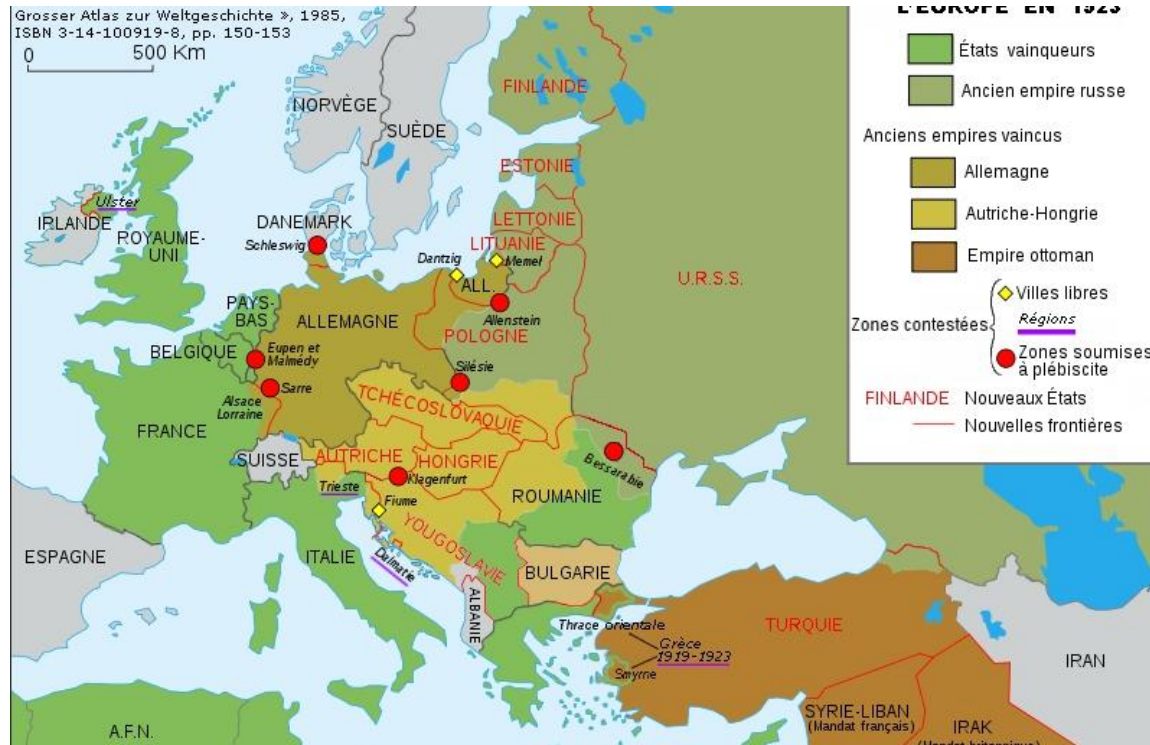

Συνθήκη των Βερσαλλίων, 1919

- Αναμόρφωση του πολιτικού χάρτη της Ευρώπης.
- Πλήρης κατάτμησής της Αυστροουγγαρίας σε εθνικά κράτη.
- Συντήρηση τουρκικού πυρήνα και αυτοδιάθεση των υπόλοιπων εθνοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η Ευρώπη του 1923

Πηγή: D'après Bibi Saint-Pol, modifié d'après Hans-Erich Stier :
Westermann Grosser Atlas zur Weltgeschichte, 1985, [ISBN 3-14-100919-8](https://doi.org/10.1007/978-3-14-100919-8), pp. 150-153.
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Treaty_of_Versailles#/media/File:Map_Europe_193a-fr.jpg. Άδεια: CC BY-SA 3.0.

Νέα εθνικά κράτη στην Ευρώπη

- Τα νέα εθνικά κράτη που αναδύονται από τον κατακερματισμό των αναχρονιστικών Αυτοκρατοριών.
- Φινλανδία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Αυστρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Βουλγαρία, Ελλάδα.
- Λίβανος, Συρία, Παλαιστίνη, Σαουδική Αραβία, Υεμένη, Μοσκάτο Ομάν, Ιράκ, Τουρκία.

Οι δυσλειτουργίες συνεχίζονται...

- 1^η δυσλειτουργία Εθελοντικά σώματα γερμανών κατοίκων πολεμούν σκληρά με Πολωνούς, Ούγγρους, Τσέχους.
- Ελληνοτουρκικός πόλεμος. Συνέχιση Α΄ ΠΠ.
  - Κωνσταντινούπολη, Στενά του Βοσπόρου.
  - Ανταλλαγή των πληθυσμών.

Προβλήματα του νέου πολιτικού χάρτη

- Αδυναμία διαχωρισμού με την αφηρημένη αρχή της αυτοδιάθεσης.
- Κατατεμαχισμός των αρχαϊκών αυτοκρατοριών.
- Η Ευρώπη των εθνών – κρατών μετατρέπεται ταυτόχρονα και η Ευρώπη των μειονοτήτων.
  - Προβληματική η συμμετοχή των μειονοτήτων στα έθνη – κράτη.
  - Δημιουργία των «αλύτρωτων αδελφών».
  - Οικονομικές ανισότητες γιατί προβάλλουν ημιτελείς οι ευρωπαϊκές εθνικές οικονομίες.

4^η ενότητα

Η Ευρώπη την επαύριο του Μεγάλου Πολέμου

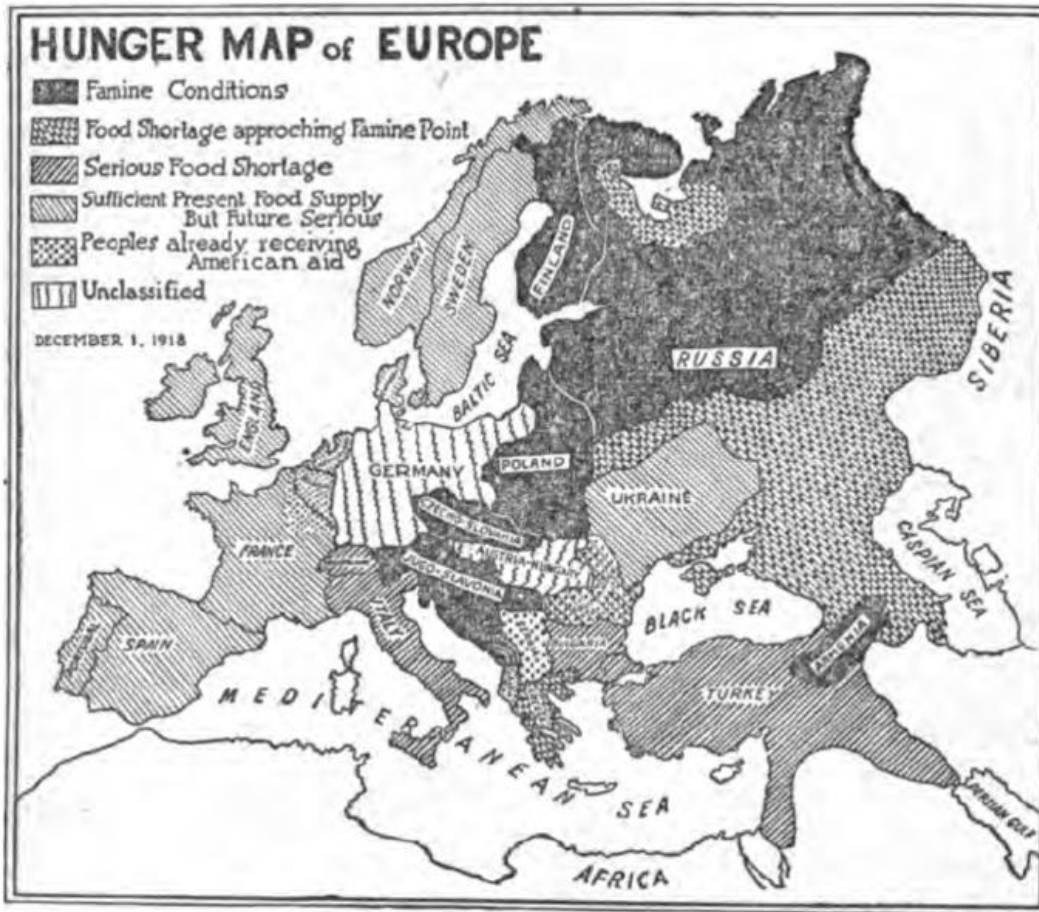
Η Ευρώπη των στερήσεων και της πείνας

Τα επίπεδα πείνας στην Ευρώπη 1/2

- Ο χάρτης περιγράφει την κατάσταση των ελλείψεων σε είδη πρώτης ανάγκης και τρόφιμα την επαύριο του πολέμου τον Δεκέμβριο του 1918.
- Μεγάλες ζώνες της ηπείρου βρίσκονταν σε κατάσταση σιτοδείας.

Τα επίπεδα πείνας στην Ευρώπη 2/2

- Πηγή: The New York Times Current History Magazine for the April-May-June 1919 (Volume X, p. 52)., https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hunger_Map_of_Europe_-_The_New_York_Times_Current_History-May_1919.png
- Άδεια: PD-US because it was published before January 1, 1923 in the US.

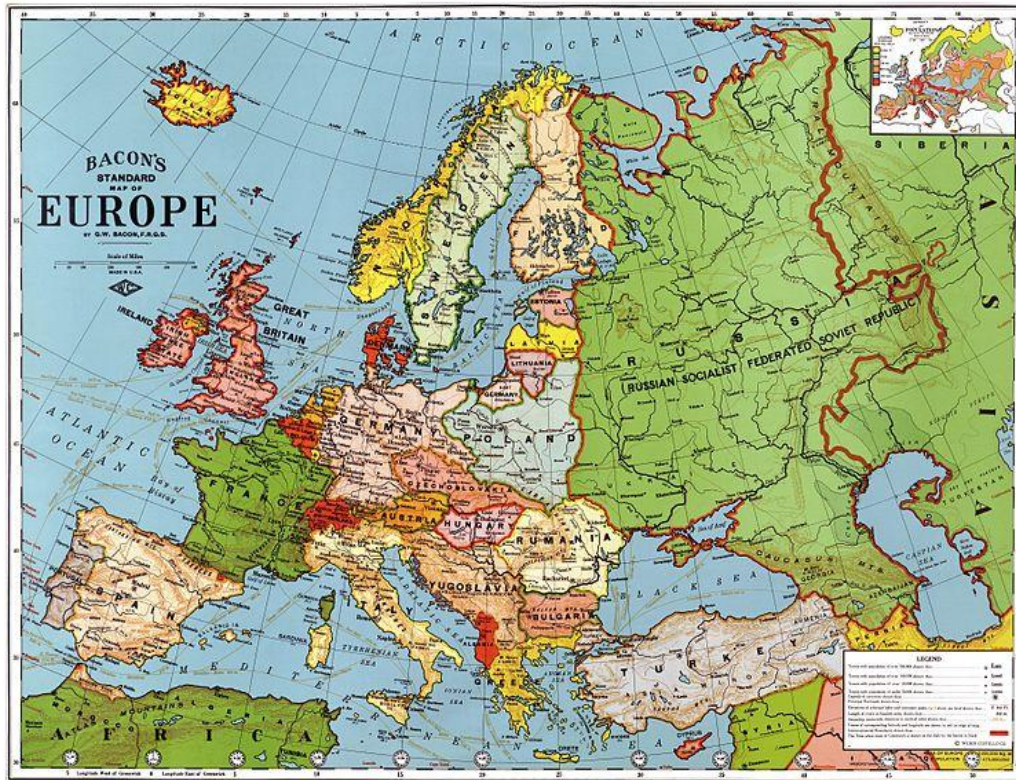

Η Ευρώπη μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο

- Η Ευρώπη στα 1923 – μετά τη λήξη του ελληνο-τουρκικού πολέμου και του ρωσικού εμφυλίου πολέμου.
- Πλήθος καινούργιων κρατών δημιουργήθηκαν στα ερείπια των Αυτοκρατοριών.
- Πλήθος μειονοτήτων επίσης και, συνακόλουθα, αλύτρωτων αδελφών.

Χάρτης της Ευρώπης, 1923

- Πηγή: "Bacon's standard map of Europe, 1923. Relief shown by hachures and spot heights. Shows steamship routes and time zones." Published by Weber Costello Co. United States [Library of Congress's Geography & Map Division](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Europe_in_1923.jpg?uselang=el) under the digital ID [g5700.ct001973](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Europe_in_1923.jpg?uselang=el), https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Europe_in_1923.jpg?uselang=el. Άδεια: Public Domain.

Η ελληνοτουρκική «ανταλλαγή πληθυσμών» 1923 1/2

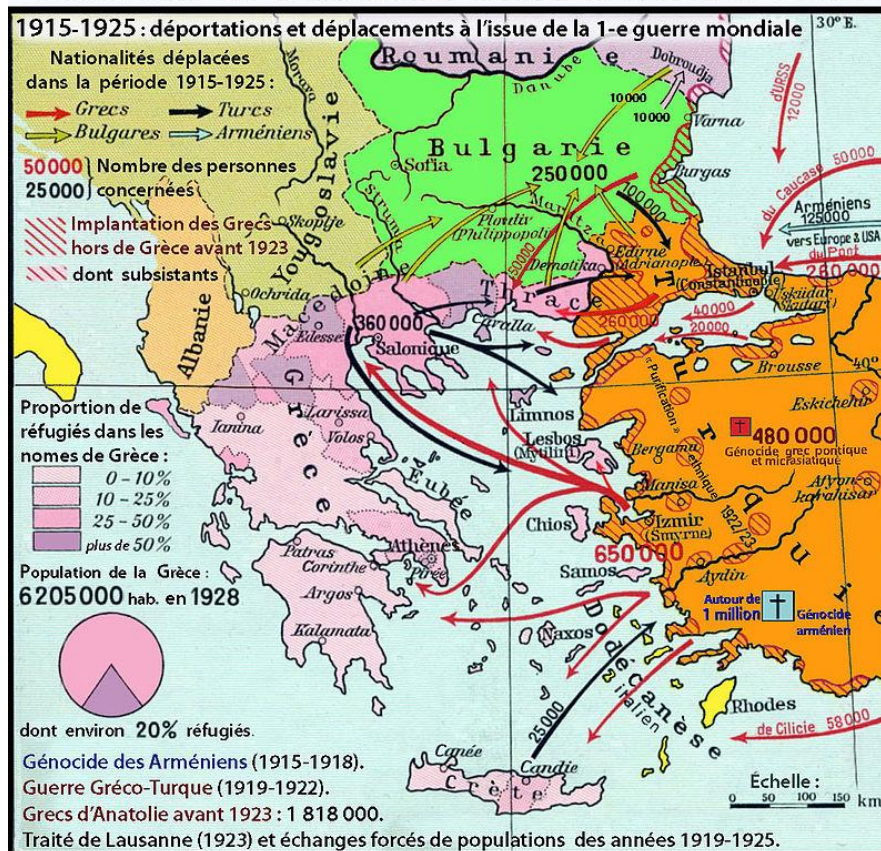
- Η ανταλλαγή των πληθυσμών Ελλάδας και Τουρκίας στα 1923 μετά τη λήξη του ελληνοτουρκικού πολέμου.
- Η Συνθήκη της Λωζάννης (1923) επικύρωσε το δραματικό αυτό μέτρο και εξασφάλισε την ειρήνη μεταξύ των δύο κρατών για πολλές δεκαετίες.

Η ελληνοτουρκική «ανταλλαγή πληθυσμών» 1923 2/2

Déportations et déplacements de populations à l'issue de la Première Guerre mondiale, d'après Israël W. Charny (dir.): *Le Livre noir de l'Humanité*, Privat, 2001, ISBN 2-7089-5607-8, et Hans-Erich Stier (dir.): *Grosser Atlas zur Weltgeschichte*, Westermann, 1985, ISBN 3-14-100919-8

- Πηγή: "Map in French, showing the population exchanges after the Treaty of Lausanne", <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DeportaLausanne.jpg?uselang=e>. Άδεια: CC BY-SA 3.0.

Ιδεολογία

- Νεοπαγανισμός
- Καχυποψία ανάμεσα στα πολιτικά συστήματα και στους πολίτες.
- Νέες πολιτικές ιδεολογίες
- Υιοθέτηση νεοπαγαναστικού μορφώματος:
  - λατρεία νεκρών ηρώων.
  - μνημεία άγνωστου στρατιώτη.
- Εθνική λατρεία.

Μνημείο του Αγνώστου στρατιώτη στην Βαρσοβία

Πηγή:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Tomb_of_the_Unknown_Soldier_in_Warsaw?uselang=el#/media/File:Grób_Nieznanego_Żołnierza_w_Warszawie_ok._1949.jpg, Άδεια: Public Domain.

Μνημείο για τον Άγνωστο στρατιώτη, Άρλινγκτον, ΗΠΑ

Μνημείο για τον Άγνωστο στρατιώτη στο στρατιωτικό νεκροταφείο του Άρλινγκτον, ΗΠΑ.

Πηγή:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Monument_Unknown_Soldier.jpg?uselang=el. Άδεια: Public Domain-USGOV.

Μνημείο του Αγνώστου στρατιώτη στο Παρίσι

- Η «αιώνια φλόγα» κάτω από τη σκέπη της ναπολεόντιας «Αψίδας του Θριάμβου».
- Πηγή: φωτογραφία Mike Peel, <http://4travel.jp/travelogue/10811999>.

Γερμανικό στρατιωτικό νεκροταφείο στο Lommel

Πηγή:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Lommel_War_Cemetery?uselang=el#/media/File:Duitse Militaire Begraafplaats \(Deutsche Kriegsgraberstatte\)_26-05-2013.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Lommel_War_Cemetery?uselang=el#/media/File:Duitse_Militaire_Begraafplaats_(Deutsche_Kriegsgraberstatte)_26-05-2013.jpg)

Άδεια: CC BY-SA 3.0.

Βρετανικό στρατιωτικό νεκροταφείο στην Ιερουσαλήμ

Πηγή:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:British_World_War_I_cemetery,_Jerusalem?uselang=el#/media/File:Jerusalem_war_cemetery_3.JPG. Άδεια: CC BY-SA 3.0.

Γερμανικό στρατιωτικό νεκροταφείο στο Καμπραί

Πηγή: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Cambrai_East_military_cemetery?uselang=el#/media/File:Cambrai_East_military_cemetery_7.JPG. Άδεια: CC BY-SA 3.0.

Η λατρεία των νεκρών ηρώων

- Στο όνομα των πεθαμένων οι ζωντανοί ζητούν δικαιώματα.
- Στο όνομα των πεθαμένων η πολιτική χτίζει μεταφυσικά σχήματα
- Πολιτικά κινήματα παλαιών πολεμιστών
  - Φασιστικό κίνημα του Μουσολίνι
  - Ναζιστικό κόμμα του Χίτλερ.
    - Freikorps και Strumptruppe.

Πυλώνες του ναζιστικού κόμματος

- Εθελοντικά σώματα παλαιών πολεμιστών που πολέμησαν κατά των Σλάβων (freikorps).
- Οι ειδικές δυνάμεις του γερμανικού στρατού (sturmtrouppe) πρωτοστατούν στις κομμουνιστικές εξεγέρσεις στην Γερμανία.
- Ζητά την αντικατάσταση του ρωμαϊκού δικαίου με το παραδοσιακό γερμανικό.

Η τραγωδία του πληθωρισμού

- Εξάρθρωση του νομισματικού συστήματος
- Φτώχεια
- Πείνα.

Γενική αποτίμηση της Ευρώπης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα 1/2

- Φαινομενικά ισχυρή η αποικιοκρατία. Ραγίζει το αποικιακό σύστημα.
- Το αποικιακό σύστημα δεν έχει θιχτεί από τον Α΄ΠΠ. Οι γερμανικές αποικίες δεν ελευθερώθηκαν αλλά μοιράστηκαν στους νικητές.
- Πολυτεμαχισμός οθωμανικής αυτοκρατορίας σε αποικίες.
- Με εντολές κοινωνίας των εθνών μοιράστηκαν αποικίες στους Ευρωπαίους.

Γενική αποτίμηση της Ευρώπης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα 2/2

- Δίνει την ιδέα στους λαούς των αποικιών ότι οι ευρωπαίοι αλληλοσπαράσσονται.
- Διακηρύξεις της κομμουνιστικής διεθνούς (Ρώσικη επανάσταση), προάγγελος του τέλους της αποικιοκρατίας.
- Προσπάθεια Ευρωπαίων να μετακυλήσουν το κόστος του πολέμου στις αποικίες τους. Προσπάθεια απογαλακτισμού μετά τον πόλεμο. Αυστραλία, Καναδάς, Νέα Ζηλανδία.
- Ινδία ζητά ανταλλάγματα. Αύξηση κόστους της αποικιοκρατίας.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γιώργος Μαργαρίτης.
«Εισαγωγή στη Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία. Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος».
Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS243/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

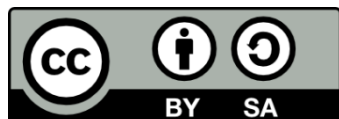
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος 5^{ου} Μαθήματος

Επεξεργασία: Γαβριέλα Λ. Μαζαράκη
Θεσσαλονίκη,
Χειμερινό Εξάμηνο 2013 – 2014

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

